

فهرست

- سنت‌گرایی انتقادی در قلمرو دین: نظریه‌ای در باب منطق اصلاح فکر دینی در اسلام..... ۵
- درباره روشنفکری دینی..... ۷۳
- خداوند و مسأله شرورگراف..... ۸۳
- دین در قلمرو مدنیت: شرایط مشروعیت مدنی قانون دینی..... ۹۳
- دموکراسی و آزادی بیان..... ۱۰۱
- ملال و افق‌های گشوده..... ۱۰۷
- دین، هنر، و معنای زندگی..... ۱۱۷
- جهان‌اندیشگی حافظ..... ۱۲۷
- آگاهی فرا- مفهومی و تماس با ساحات متعالی..... ۱۴۷

سنت‌گرایی انتقادی در قلمرو دین

نظریه‌ای در باب منطق اصلاح فکر دینی در اسلام^(*)

درآمد

اصلاح فکر دینی فرآیندی تجویزی، تاریخی، و مستمر است. مسلمانان در هر عصر باید سویه‌های عقلانی و اخلاقی ایمان خود را با وسواس و ارسی، و در صورت نیاز اصلاح و بازسازی کنند. اما اصلاح‌گران دینی همواره نگران بوده‌اند که به ظرافت در میانه دو حد افراط و تفریط، یعنی «بدعت» و «جمود»، گام بردارند. به نظر می‌رسد که در روزگار ما جریان اصلاح فکر دینی در اسلام میان دو حد آونگ‌آسا در نوسان است: رویکرد سنت‌گرایی غیرانتقادی و رویکرد مدرنیت‌گرا.

مقصود من از «اصلاح‌گری مدرنیت‌گرا» اصلاح اندیشه دینی بر مبنای اصالت عقلانیت انتقادی برون‌دینی است. اصلاح‌گران مدرنیت‌گرا ضرورت اصلاح اندیشه دینی را بخوبی احساس می‌کنند، و می‌کوشند سویه‌های عقلانی و اخلاقی اندیشه دینی را از طریق نقد و بازخوانی اندیشه دینی بر مبنای عقلانیت برون‌دینی بازسازی کنند، اما گاه در این راه چندان به عقلانیت برون‌دینی اصالت می‌بخشند که عقلانیت درون‌دینی را یکسره به حاشیه می‌رانند، و پاره‌ای آموزه‌های محوری اندیشه دینی را بدون دلایل روشن و موجه و می‌نهند یا مورد تجدید نظرهای بنیادین قرار می‌دهند.^(۱)

مقصود من از «سنت‌گرایی غیرانتقادی» رویکردی به دین است که اصالت را به عقلانیت درون‌دینی می‌دهد و نسبت به عقلانیت انتقادی برون‌دینی بدگمان است، و تغییر اندیشه دینی را بر مبنای عقلانیت انتقادی برون‌دینی بر نمی‌تابد. از این رو،